

סיכום

דיני גגין ועליות

לא נתקדשו

בהוצאת 'בית מדרש גבוה לכהנים'

'עץ חיים היא למחזיקים בה'

בהיות ובית מדרשנו 'בית מדרש גבוה לכהנים' אינו מתוקצב ע"י שום גורם כל שהוא, וכל החזקתו ממומן מתרומות הציבור, אשר נדבם רוחם להיות מכינים את הכהנים לעבודה, ע"כ נפנה לכל אותם המכירים בערך לימוד תורת הקרבנות אשר בכוחה להגן ולהטיב, לבוא לעזרת ה' בגיבורים וליטול חלק בהעמדת מקום חשוב ונשגב זה, ולסייע למען בית ה' אלוקנו.

לשותפות קבע ולתרומות 0504166339

**ניתן לתרום דרך מכשירי נדרים וקהילות בקטגוריית תורת הקרבנות
עבור בית מדרש גבוה לכהנים ביתר**

הזכויות בספר זה אינם שמורות

וניתן להשתמש בו למטרת זיכוי הרבים

יוצא לאור ע"י 'בית מדרש גבוה לכהנים- ביתר'

בביהמ"ד אהל יששכר רח' המגיד ממעזריטש 144 ביתר

לפרטים הערות והארות 0504166339

סיכום דיני גגין ועליות לא נתקדשו

א. הלשכות הבנויות בקדש ופתוחות לחול אם היו גגותיהן שוין עם קרקע העזרה תוכן חול וגגותיהן קדש ואם אינן שוין אף גגותיהן חול שהגגות והעליות לא נתקדשו¹, לפיכך גגים אלו אין אוכלין שם קדשי קדשים² וכלא שוחטין קדשים קלים⁴.

ב. אע"פ שעליות העזרה לא נתקדשו, עליות ההיכל נתקדשו וטמא הנכנס לעליות אלו חייב כרת⁵, ודווקא עליות ההיכל נתקדשו אך גגות ההיכל לא נתקדשו⁶ ⁷.

¹ ובביאור אמאי גגין ועליות לא נתקדשו כתב בשו"ת בית רידב"ז (סימן לח) לרבי יעקב דוד וילובסקי הנודע בחיבורו המפורסם על הירושלמי דבדאי הוא דאזיר ירושלם כירושלים דמי כמו כשקידש דוד עד ארעית תהומא קדוש כדאיתא במס' זבחים דף כ"ה ע"פ שם כן נתקדש גם עד הרקיע ופשיטא דאזיר ירושלים כירושלים דמי אך גגין ועליות לא נתקדשו משום דמפסיק באזיר בין ירושלים כמו לדוגמא במס' ב"מ דף ק"ב ע"א דלעולם אזיר חצר כחצר דמי אף על פי שאין סופו לנוח על החצר אך האזיר גופי של חצר הוא כחצר אך שאני הכא דמפסיק כלי ע"פ שם דכיון דהוי מפסיק בין האזיר והחצר לא חשיב שוב אזיר חצר וכדוגמא הזאת גם כאן הגם דאזיר ירושלים כירושלים דמי אך כשמפסיק האזיר בין ירושלים לא הוי האזיר כירושלים והדוגמא מהגמ' דב"מ הנ"ל, הגיד לי ידי"נ הרב הגדול החו"ב כש"מ נחום אתרוג נ"י מצפת עה"ק תובב"א.

אך הגר"ז בנגיס בשו"ת לפלגות ראובן (ח"ז עמ' יג) נתן טעם אחר אמאי גגין ועליות לא נתקדשו משום שאין קדושה יכולה לחול על האזיר בפני עצמו, משום שדבר שאין בו ממש הוא, אלא ע"י קדושת הקרקע של ירושלים שבתוך המחיצות מתקדש ממילא גם האזיר שבתוך המחיצות וכמו קנין שאין קונים אזיר בפ"ע, אבל אגב קניית הקרקע קונים גם את האזיר שמעליה, ורק במקום שנתקדש הקרקע ויש שם מחיצות נתקדש גם האזיר מאליו, אבל למעלה מן המחיצות שאין האזיר מסוים ומצומצם במחיצות חשוב דבר שאין בו ממש לענין קנין ואינו מתקדש, שאין מה שיקדש אותו, אלא מתקדש ע"י המחיצות והקרקע שסביב לו, ולכן לא נתקדשו הגגין משום שאין מחיצות למעלה מן הגג שיתקדש על ידם.

ומצאתי בשו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סימן קלח כתב להעיר ע"ד הלפללגות ראובן שכתב בזה"ל: מה שכתב דאי אפשר כלל שתחול הקדושה כי אם על האזיר שהוא תוך המחיצות ולא למעלה ויליף לי מר מהא דאין אזיר חצר קונה כי אם במטי לתוך אזיר המחיצות, ועפ"י תמה מאוד על המנ"ח [שס"ב] שכתב אחרת, נלע"ד להעיר בזה דמנלי' למר לדמותו לקנינים, ודלמא דמי טפי לשבת דרה"י עולה שפיר עד לרקיע וכמו"ש בגיטין ע"ט, דשאני קנין חצר דהוא משום אינטורי והא לא מינטר אלא בתוך המחיצות, משא"כ לענין שבת עולה שפיר עד לרקיע, ואפי' בעמוד שהוא גבוה עשרה ורחב ארבעה דאין כאן מחיצות ניכרות ג"כ אמרינן גוד אסיק מחיצתא ולדעת כמה פוסקים אמרינן גם בזה דחשבינן להו למחיצות כעולות עד לרקיע, וגם להדיא מבואר בתוס' עירובין ריש פרק כל גגות ובסוכה ד' ע"ב דגג הבית חשיב רה"י וגם חשיב קצת כמחיצות הניכרות, וא"כ מה טעם לא יוכלו לקדש כאן גם את הגגין והרי נידון זה סברא הוא שהוא דומה יותר לשבת ממה שדומה לקנינים וכדחזינן נמי דבכה"ג שפתוח לקודש אמרינן דכי קדיש דוד רצפה עד ארעית תהומא.

אך א"כ דמדמינן לרה"י דשבת הא צריכין גם המחילות להיות קודש אף בכה"ג שאין פתוחות לקודש כדאמרינן בעירובין ל"ד ע"ב דרה"י כי היכא דסלקא לעיל ה"נ נחתא לתחת, ולכן היה נלע"ד דאף שהעזרה והר הבית היה להם מחיצות מסביב מ"מ כיון שאין קדושתם תלוי דוקא במחיצות לכן לא רצו ב"ד לקדש את המקום דוקא מחמת המחיצות, אלא שרואה אני דהדר"ג שליט"א כתב כמה פעמים שהמחיצות הועילו לקדש את כל האויר שבתוך המחיצות וכיון שכן קשה והרי ע"י המחיצות היו יכולין שפיר לקדש התהום ארעא ועד רום רקיעא, ולכן נראה דמסתבר כמ"ש המנ"ח דעיקר הקידוש תלוי רק בדעת בי"ד ובאמת היו יכולים שפיר לקדש גם את הגגין ועליות, אלא שכך קבל רב מרבתי דלא קידשו בי"ד כי אם הקרקע שלמטה ולא גגין ועליות, אך זה שכתב שם שאם רצו לקדש היו צריכים בי"ד לעלות גם על גבי הגגין ועליות, נלע"ד שאין זה מוכרח כי העיקר תלוי רק בכונת בי"ד ויכולים הם שפיר לקדש גם את האויר העולה עד לרקיע באופן שלא יוכל שום דבר בעולם להפסיקו. עוד צ"ע דלדעת דמר נלע"ד שצריכים לומר דגגים שבתוך העזרה הנמוכים יותר מחומת העזרה צריכין שפיר להיות קדוש שהרי כתב כתר"ה דהיינו טעמא מה שלא נתקדשו הגגין - כיון שאין שם מחיצות למעלה מהגג, וא"כ בשלמא לענין העליות שפיר י"ל כדבריו דטעמא דלא קדשי הוא מפני שאין להן חבור לא עם הקרקע שלמטה ולא עם האויר שמן הצדדין הואיל והמחיצות מפסיקות ביניהן, משא"כ גגין שאין להם כלל מחיצות מסביב והם עדיין בתוך אויר המחיצות של העזרה מה טעם אין עליהם קדושה, ומפשטות דברי הגמ' נראה דאף בכה"ג לא קדשי כי אם בכה"ג שהגג שוה לקרקע העזרה אבל לא מועיל כלל מה שהוא בתוך אויר המחיצות, וכן מוכח נמי מסוגית הגמ' דאל"כ מאי פריך התם הגמ' מהא דכזיתא פסחא והלילא פקע איגרא ודלמא לא אכלי אלא ע"ג גגין שנמוכין טפי מחומת העיר, אלא ודאי מוכח דבכל ענין אין שום קדושה חלה ע"ג גגין, וכמו"כ קשה דלדבריו שכל עיקר קדושת האויר הוא רק מפני שהם בתוך המחיצות, א"כ תפקע הקדושה לכי נפלי מחיצות, ואין לומר דכיון שכבר הוקדש בתחילה תו לא פקע, דא"כ גם אם בנה בית גדול בעזרה דפשוט הוא דבית כמאן דמלייא דמי ונתקדש כל האויר שבתוך הבית וא"כ תו לא יפקע ע"י זה שיפסיקו שם באמצע במחיצה, וכתר"ה עצמו הרי כתב בפשיטות דאף בכה"ג ג"כ פקעה הקדושה וכן הוא האמת, הרי נמצינו למדים מזה דאויר המחיצות לא מעלה ולא מוריד.

עוד יש לי להעיר בזה דהנה לדעת הדר"ג שליט"א הרי מותר עכ"פ להכנס בהר ד' ע"ז שילך כל הדרך ע"ג גגין שיש שם כיון שהרי גם במקום ההיכל אין קדושה חלה על הגגין, משא"כ לדברינו הנ"ל דשאני היכל דמעיקרא חלה הקדושה על רום של ק"כ אמה, וכמו"כ חייל הקדושה על כל שיעור הגובה שהיה הפרש בין מקום הגבוה למקום הנמוך שפיר אמרינן דבכל אופן לא פקעה הקדושה וממילא אסור בכל ענין לעלות בזה"ז במרום בית מקדשינו.

ובדרך אגב ראה בשו"ת בית רידב"ז שם שכתב דמהר"ר יהושע יוסף כלבו נ"י, התעורר על מה שאנו מתפללים אצל כותל המערבי. ולדעתו אסור לנו לעמוד במקום הזה, כי הכותל הזה הוא כותל העזרה, ולא כותל של הר הבית כפי שאומרים העולם, וכבר קדמו הרדב"ז בזה, והרב הנ"ל החליט כהרדב"ז בזה, אך חכמים אחרים חולקים ואומרים שהוא כותל הר הבית, [א"ה. עיין בשו"ת אבנ"ז יו"ד סי' תנ, וכ"כ התבואות ארץ עמ' שמג, ובשו"ת תפארת צבי ח"ב סי' כז אות יב]. וקשה עלי להכריע בזה, ובפרט שהרב הנ"ל הוא המצויין הראשון בתבל בחכמה זו בתבנית הבית וכליו כידוע לכל, ולא אוכל להכניס ראשי במקצוע גדול כזה העומד ברומו של עולם, והוא ספק איסור כרת, וגם לפ"ד הרב הנ"ל צריך להתרחק אך איך אפשר שגדולי עולם קדושים וטהורים שדומים למלאכי השרת לא חששו לעמוד במקום הזה וכו', ולכן נלע"ד שיש לנו לסמוך ע"ד חז"ל: הנח להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם (פסחים סו). ומלבד זה אפילו אם האמת כד' הרדב"ז והרב הנ"ל, שהכותל הוא כותל העזרה י"ל שמכיון שידוע שאחר החורבן השליכו הגוים אשפתות ועפר וצורות במקום המקדש ובירושלים, עד שנשתנה שטח הקרקע, כי בהיות ירושלים על תלה וההיכל על יסודותיו, ההולך מירושלים לבהמ"ק היה הולך ועולה מלמטה למעלה, כדכתיב וקמת ועלית (וכמ"ש בקידושין סט). ואילו בזה"ז הדבר להיפך שההולך מירושלים לבהמ"ק משפע ויורד מלמעלה למטה, וידוע ג"כ שכאשר חופרים בקרקע נמצאים כ"פ בתים למטה, וא"כ העפר שנשפך במקום המקדש, הוא עפר שעתיד לפנותו, כי הקדוש ברוך הוא תקיף הוא יבנה ביתו בקרוב, ואז יפוננו כל אשפה וזבל ועפר וצורות, והיום אם בקולו תשמעו, וע"כ אינו בטל, כמ"ש בסוכה (ג).

והעומדים ע"ג העפר הזה הרי הם כעומדים על גגין ועליות שלא נתקדשו, שהעפר מפסיק בינם לבין הקרקע, ולכן אנו מותרים ללכת אפילו במקום החיל. ורק על הר הקודש עצמו אסור לכנוס, ולדעת הרמב"ם יש בו איסור כרת, משום ששם מקום ההיכל, ואמרינן בפסחים (פו) מהיכל ניקום וניתב שאני היכל וכו' הכל בכתב מיד ה', ופרש"י שהיכל נתקדשו עליותיו מגזרת הקדוש ברוך הוא. ע"ש. ולכן אף על פי שקרקע ההיכל מכוסה אסור להכנס שם. עכת"ד.

אך בשו"ת ציץ אליעזר חלק י סימן א ציין שמוהר"ר אביש אייזען ז"ל בירחון שע"צ ניסן - סיון תרצ"ד תפס ג"כ על הרידב"ז מדברי הראב"ד בתמיד (שמובא גם בדרך הקודש שם) ד' ל' שמבאר בכנ"ז דהא דלא נתקדשו הוא רק אלה שהיו כבר קודם שנתקדשה העזרה אבל מה שנבנה אח"כ לא אתי שום בנין ומבטל את קדושת העזרה שנתקדש עד הרקיע. וכן הגרצ"פ פראנק בשו"ת הר צבי חיו"ד (דף ער סע"ב) סתר ד' הרידב"ז כאמור. וכ"כ נמי להעיר בשו"ת יביע אומר (חלק ה - יורה דעה סימן כז) וכתב שם שבעיקר הנחתו של הרידב"ז שאדמת המקדש הוגבהה ע"י עפר וזבל שהשליכו שם הגוים, יש להעיר מדברי הרדב"ז (ח"ב סי' תרצא) הנ"ל, שכ', וא"ת איך יתכן שהאבן הנקראת אל צכרא (שתחת כיפת מסגד עומר) היא אבן השתיה, והרי שנינו (ביומא נג:), אבן היתה שם מימות הנביאים הראשונים ושתיה שמה, היתה גבוהה מן הארץ ג' אצבעות, ועליה היה נותן, וכעת היא גבוהה מקרקעית הכיפה ג' קומות, כבר כתבתי ע"ז בתשובה אחרת כי קרקעית הבית חפרו אותה כמה פעמים לגלות היסודות, ולכן הוא נמוך הרבה ממה שהיה מקודם, תדע דאמרינן בכ"ד דהר הבית היה גבוה מירושלם, וכעת הדבר להיפך, אלא ודאי כמש"כ. ועוד אמרו הגוים שהמלכים הקדמונים היו חופרים כ"פ בקרקעית הבית לגלות מקום הארון וכו', ולכן הושפלה קרקעית הבית ונתגלית אבן השתיה. ע"כ. נמצא שאף הנחת הרידב"ז שאדברה קרקעית מקום המקדש הוגבהה ע"י העפר והזבל שהושלכו שם, אינה מבוססת כל צרכה, אלא שהחפירות שנעשו לאחרונה מראים בעליל שצדקו דברי הרידב"ז במציאות. ומ"מ לענין דינא אין בדבריו כדי ליישב המנהג, והרי זה כמבואר.

² והקשה בקהלות יעקב (סימן ס"א בנדמ"ח) דוכי אטו גרעו גגות העזרה הבנויות בקודש ופתוחות מכל צידיהן רק לאויר העזרה שהוא קודש, מלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש שאוכלין בהם קדשי קדשים; ואם כן האיך אמרו שאין אוכלין בגגות העזרה קדשי קדשים?!

ויישב: באכילת קדשים בעינן "מקום טהור" והיינו מקום שהמצורעין משתלחין ממנו [וכמבואר בזבחים דף נה], והואיל ואין המצורעין משתלחין מגגות העזרה, שהרי גגין לא נתקדשו, ואף מדין פתוחות לקודש אי אפשר לשלחם מן התורה, שהרי לענין טומאה לא נתרבו לשכות פתוחות לקודש, ממילא אי אפשר לאכול קדשי קדשים בגגות העזרה, מה שאין כן לשכות עצמן, הואיל ובירושלים הן, משתלחין המצורעין מהן בלאו דין "פתוחות לקודש".

³ ובתוספות (מסכת שבועות דף יז:) כתבו: ואין שוחטים שם קדשים קלים - וה"ה דאין אוכלין דגגים ועליות לא נתקדשו כדאמר בפרק כיצד צולין (פסחים דף פה: ושם) אלא נקט שחיטה משום דאכילה בעזרה לא שייכא בקדשים קלים.

אך הקשה המל"מ (פ"ב מהל' שחיטה) דהא לעיל (ט"ו ע"א) איתא מפורש: אטו לחמי תודה בעזרה מי לא מתאכלי, והרי לחמי תודה הם קק"ל.

והביא הגר"י ענגיל בספרו בית האוצר (מערכת א' כ' כלל קס"א) מתלמידו האברך החו"ב מהו יוסף חיים דוד רייך ליישב, דהטעם דלא שייך אכילה בעזרה דקק"ל, הוא משום דממ"נ האיך יאכלנו, אם יאכלנו בעמידה הא בעינן "למשחה", שיאכלו הכהנים מתנות כהונה בישיבה, ואם יאכלנו בישיבה, הא "אין ישיבה בעזרה". דבשלמא בק"ק שא"א לאכול אותם רק בעזרה, כתבו התוס' ביומא (כ"ה ע"ב) דכיון דא"א לאכול רק בעזרה, וצריכין לאכול בישיבה, ה"ז דוחה לאיסור "אין ישיבה בעזרה", אבל קדשים קלים שאפשר לאכול אותן מחוץ לעזרה, אסור לאכול אותן בעזרה משום הך איסור דאין ישיבה בעזרה, וגם בעמידה א"א לאכול אותם כיון דבעינן "למשחה".

איברא דכל זה לגבי אכילת בשר קק"ל, אבל לגבי לחמי תודה, כתבו התוס' בבכורות (כ"ז ע"א) דאינו שייך "למשחה" רק בבשר, וא"כ יכול לאכול לחמי תודה בעזרה, שהרי יכול לאכול אותם בעזרה בעמידה, ומיושב קושית המל"מ. וכן הביא הגאון מטשעבין בשו"ת דובב משרים (ח"א סי' קי"א) בשם חכם אחד. וע"ש שהעיר על דברי התוס' בבכורות, מגמ' סוטה (ט"ו ע"א) דגם במנחות שייך "למשחה", ובזבחים (ע"ה ע"ב) מבואר דאף בתרומה שייך "למשחה", הרי שסוברים שאינו דין רק בבשר בלבד. וע"ע באבן ישראל הלכות בית הבחירה פרק ו שכתב שבדאי צריך להגיה בדברי התוס' במקום לא שייכא דצ"ל "לא שכיחא".

⁴ מקור ההלכה מהרמב"ם בהלכות בית הבחירה פרק ו הלכה ז. ובכס"מ שם הערה למקור דברי הרמב"ם וז"ל: הלשכות הבנויות בקדש ופתוחות לחול וכו'. בפרק ג' דמעשר שני (משנה ח) תנן הלשכות בנויות בקדש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קדש בנויות בחול ופתוחות לקדש תוכן קודש וגגותיהן חול ובס"פ כיצד צולין (דף פ"ה): אמר רב גגין ועליות לא נתקדשו וכו' ת"ש הלשכות הבנויות בקדש ופתוחות לחול תוכן חול וגגותיהן קדש תרגמה רב חסדא בשגגותיהן שוין לקרקע העזרה א"ה אימא סיפא בנויות בחול ופתוחות לקדש תוכן קדש וגגותיהן חול ואי ס"ד בשגגותיהם שוין לקרקע עזרה ה"ל מחילה ואמר רבי יוחנן מחילות לא נתקדשו כי קאמר ר' יוחנן בפתוחות להר הבית כי תניא ההיא בפתוחות לעזרה והתניא רבי יהודה אומר מחילות מתחת ההיכל חול כי תניא ההיא שפתוחות לחול. ת"ש וגגן קדש ותסברא והא קתני וגגין הללו אין אוכלין שם קדשי קדשים ואין שוחטין שם קדשים קלים ואלא קשיא גגן קדש אמר רב חמא בר גוריא לאותן שתי אמות דתנן שתי אמות היה בשושן הבירה וכו' ופירש"י גגין ועליות לא נתקדשו בין גגי ירושלים בקדושת ירושלים לקדשים קלים בין גגי לשכות העזרה בקדושת עזרה לקדושת קדשי קדשים. פתוחות לחול שאין להם פתח לעזרה אלא להר הבית. תוכן חול כקדושת הר הבית ולא כעזרה דבתר פתחא אזלינן בשגגותיהם שוים לקרקע שהלשכות בנויות מחילות תחת הקרקע הילכך גגים דידהו ה"ל כי ארעא. כי אמרה רבי יוחנן להא דמחילות לא נתקדשו בפתוחות להר הבית דגבי שילוח בעל קרי המשתלח חוץ להר הבית אמרה בפרק אלו דברים וכו'. וכי תניא ההיא דתוכן קדש בפתוחות לעזרה להכי נקט פתוחות דבתר פתיחתן אזלינן. והתניא מחילו שתחת ההיכל חול וקס"ד בפתוחות לעזרה קאמר ומשנינן בפתוחות לחול [להר הבית]. ובפרק איזהו מקומן (דף נ"ו) תני תנא קמיה דרב נחמן כל העזרה היתה קפ"ז על רחב קל"ה א"ל הכי אמר לי אבא כגון זה כהנים נכנסים לשם ואוכלים שם קדשי קדשים ושוחטין שם קדשים קלים וחייבים משום טומאה למעוטי מאי וכו' למעוטי לשכות ואי בנויות בחול ופתוחות לקדש והא תנן תוכן קדש מדרבנן ודאורייתא לא והא תניא לשכות בנויות בחול ופתוחות לקדש מנין שהכהנים נכנסים לשם ואוכלים שם קדשי קדשים ושירי מנחה ת"ל בחצר אהל מועד יאכלוה התורה רבתה חצרות הרבה אצל אכילה אחת אמר רבא לאכילה שאני אבל לענין טומאה לא והתניא לשכות הבנויות בחול ופתוחות לקדש כהנים נכנסים לשם ואוכלים שם קדשי קדשים ואין שוחטין שם קדשים קלים וחייבים משום טומאה לאו אמרת אין שוחטין תני נמי אין חייבין. ופירש"י הא אגן תנן תוכן קדש וליחייב עלייהו משום טומאה. מדרבנן מצות חכמים היא שלא יכנסו להם בטומאה אבל כרת וקרבתן ליכא. והתניא מנין ללשכות וכו' ומדמרבינן להו לענין אכילה שמע מינה קדושה הן מן התורה דאי מדרבנן וקרא אסמכתא הוא היאך הקילו חכמים לעקור דבר ולהכשיר מקום חול לאכילת קדשי קדשים. חצרות הרבה במקום קדוש בחצר אהל מועד. לאכילה שאני דרבי בה קרא חצרות הרבה. ואין שוחטין שם קדשים קלים דהא בעינן לפני אהל מועד למעוטי צידי צדדין. לאו אמרת [דקתני] בה אין שוחטין אלמא לא קדישי תני נמי אין חייבין משום טומאה עכ"ל.

וראה עוד ברמב"ם (הלכות מעשה הקרבנות פרק ה) שכתב: ומנין ששוחטים קדשים קלים בכל העזרה אפילו אחורי ההיכל, שהרי נאמר בשלמים ושחטו פתח אוהל מועד להכשיר כל הרוחות שהרי לא ייחד להם רוח, והוא הדין לשאר הקדשים קלים ואם שחטם בהיכל כשרים, אבל אם שחטן בגגו של היכל פסולין שאין הגגות ראויות לשחיטה כלל אלא בקרקע העזרה.

⁵ כתב המשנה למלך (הלכות בית הבחירה פרק ו הלכה ז) דמהסוגיא דס"פ כיצד צולין מוכח דעליות דהיכל נתקדשו ונראה דטעמא שהנכנס לשם חייב כרת וכן נראה מדברי התוספות בפ"ב דשבועות (דף י"ז) ד"ה וטמא.

והצל"ח פסחים דף פ"ו הקשה על רבינו הרמב"ם ז"ל שהשמיט הדין דעליות דהיכל נתקדשו שסתם בפ"ו מהלכות בית הבחירה הלכה ז' דין דגגין ועליות לא נתקדשו ולא כתב דרק בעזרה לא נתקדשו אבל בהיכל נתקדשו וע"ש במשל"מ. וכתב הצל"ח לחדש דבאמת לפי המסקנא דגמ' דמחלק בין פתוחות לקודש לפתוחות לחול לא צריכין לחילוק דר' יוסף דמחלק בין עליות דהיכל לעליות דעזרה ויש לומר שפיר דאפי' עליות דהיכל רק אם פתוחות להיכל אז יש להם דין קדש אבל אם אינם פתוחות להיכל אין להם דין היכל עכ"ד ובמנחת חינוך מצוה שס"ב השיג עליו מהא דקאמר התם בפסחים אבא שאול אומר עליית בית קדשי הקדשים חמורה מבית קדק"ד שבית קהק"ד כה"ג נכנס לו פעם אחת בשנה ועליית בית קהק"ד אין נכנס לו אלא פעם אחת בשבוע ע"ש ולדברי הצל"ח הא עליות דהיכל דקהק"ד אינן קדושים רק לענין אכילת קדשים כדין לשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש. אבל לשאר קדושות כגון לענין טומאה ושאר דברים לא קדוש וא"כ אמאי קאמר דעליות חמורין מבית קהק"ד.

ובמנחת חינוך (מצוה שסב) כתב: והר"מ שכתב כאן דגגים ועליות לא נתקדשו אינו מביא שעליות של היכל נתקדשו ועמד בזה המ"ל ובש"ס מוכיחין דכל עליות שבהיכל נתקדשו מהברייתא דעליות של קה"ק היו נכנסים פ"א בשבוע ואר"נ שאני היכל וכו' והר"מ מביא זה פ"ז כאן א"כ נראה דס"ל כן. אך מ"מ צ"ע אף שבברייתא אינו מבואר רק עליית קה"ק מ"מ כיון דנפקא מקרא ושם כתיב היכל ג"כ אבל הר"מ דהוא פוסק הי' לו לפרש דבריו דנוכל לטעות דוקא קה"ק ולא כל היכל ובאמת בגמרא מבואר דכל היכל בכלל. ועצל"ח שם שחידש וכתב דלפי המסקנא א"צ לחילוק שמחלק בין עליות של היכל ושאר עליות רק עליות של היכל שוה לשאר עליות רק לא גרע ממחילות דלא נתקדשו ומ"מ אם פתוחות לעזרה נתקדשו ה"נ עליות ועליה של קה"ק היה בה לולין לקה"ק כמבואר במדות ובכל עליה של היכל היה לולין להיכל ע"כ נתקדש והר"מ מביא ד"ז דמחילות ועליות יש להם ג"כ ד"ז ומ"מ צ"ע. וע"ע מש"כ ע"ד הצל"ח בשו"ת בית שלמה (חלק אורח חיים סימן כח).

⁶ כ"כ המנחת חינוך (פרשת נשא מצוה שסב) דדוקא עליות אבל הגג הוא חול אף שעל היכל דלא כתיב בקרא ע"ש בגמרא. וכ"כ התוס' שבועות דף י"ז ע"ב ד"ה יטמא כו'.

ושו"ר שכתב כן נמי הכסף משנה (הלכות מעשה הקרבנות פרק ה הלכה ד) שכתב: ומ"ש אבל אם שחטן בגגו של היכל פסולים שאין הגגות ראויות לשחיטה כלל וכו'. בפ' כיצד צולין (דף פ"ה): אמר רב גגין ועליות לא נתקדשו ואף על גב דמתיב עליה מדתניא שעליית בית קדשי הקדשים מקודשת ושני שאני היכל דכתיב ויתן דוד לשלמה בנו את תבנית האולם וגו' ועליותיו וגו' וכתב הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל אלמא עליות דהיכל נתקדשו ומשמע דה"ה לגגו, י"ל דשאני עליות שנזכרו בכתוב אבל גג שלא הוזכר בכתוב גם הוא בכלל מה שאמר רב גגין לא נתקדשו.

ונציין כאן למש"כ בחידושי הגר"ז (מסכת זבחים דף קז:): אמר עולא השוחט על גגו של היכל חייב הואיל ואין ראוי לשחיטת כל זבח, ומייתי לה מקרא ד"במחנה", והנה ברמב"ם בהלכות בית הבחירה (פ"ו ה"ז) מבואר דגגין לא נתקדשו, וגגו של היכל בכלל כמבואר בפסחים פו ע"א, וא"כ פשיטא דחייב כששחטו שם כיון דלא נתקדש, וא"כ אמאי צריך ריבוי מקרא דהשוחט על גגו של היכל חייב, והנה בהל' מעה"ק (פ"ה ה"ד) כתב אבל אם שחטן בגגו של היכל פסולין, שאין הגגות ראויות לשחיטה כלל, אלא בקרקע העזרה, ומבואר הטעם משום דאינם ראויים לשחיטה אלא בקרקע העזרה, ותיפו"ל דגגין לא נתקדשו, ונראה בביאור דברי הרמב"ם, דהרי הא דגגו של היכל לא נתקדש, אין הפירוש דגגין הופקעו מקדושה, דהא אילו לא היה שם הגג הרי היה גם שם קדוש מדין אויר עזרה, ורק משום דהגג נעשה רשות בפ"ע משו"ה הוא דאינו קדוש וע"כ הו"א דלא יתחייב בחוץ, [ובלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש דאוכלין שם קדשים ואעפ"כ לא הוי מקום שחיטה כדאיתא (לעיל נו ע"א), ודאי יהיה חיוב חוץ, דלא בעי ריבוי אלא בגגו של היכל, ומהטעם שנתבאר דמצד עצמן היה צריך להיות קדוש מדין אויר עזרה, אבל לשכות דלא נתקדשו אלא לאכילה שפיר מיקרי חוץ].

ובמנחת אברהם כתב ליישב, עפ"ד הרמב"ם [פ"ה מפסוה"מ ק ה"ד] שכתב אם שחטן בגגו של היכל פסולין שאין הגגות ראויות לשחיטה אלא בקרקע העזרה, וביאר הקרית ספר שלא התרבו לשחיטה אלא כל הרוחות בקרקע העזרה, אך אפילו ועליות שהתקדשו אין שוחטין בהן כי אינם נחשבות לפני אהל מועד, ולכן הוצרך עולא לרבות שחייב בהן אפילו שהתקדשו.

ג. נחלקו אם גם לענין קדשים קלים אמרינן דגגין ועליות לא נתקדשו ויהא אסור לאכול שם, או דשרי לאכול קדשים קלים בגגות ועליות⁸.

ובדרך אגב אזכיר כאן דיון נחמד שדן בשו"ת דברי יציב (חלק חושן משפט סימן פב) איי גג ההיכל היה טעון מעקה וכתב: בספרי [פיסקא רכ"ט] גג פרט לכבש בית לרבות היכל, שהיה ג' אמות מעקה וכמ"ש במדות פ"ד מ"ו. ותמה במנ"ח מצוה תקמ"ו דכיון שבתי כנסיות ובתי מדרשות פטורין כיון שאינן בית דירה כ"ש היכל עיין שם. אמנם לרש"י בפ"י קמא שאין חלק לאחד מהם בו שאף לבני עבר הים הוא, וכנ"ל משום דאי אפשר לכולהו שותפין להשתמש בו, א"כ בהיכל כיון שהיה עשוי מהשקלים ובעלי השקלים עלו לרגל והיו יכולים אז לעלות על הגג, דהא גגין לא נתקדשו, וגם גג דהיכל כדמשמע בפסחים דף פ"ו ע"א ממ"ש ת"ש וגגו קודש וכו' עיין שם, ובתוס' שבועות דף י"ז ע"ב בד"ה וטמא שרק עליות נתקדשו ולא גג דהיכל עיין שם, וכיון שבעלייתם לרגל היו יכולים לעלות על גג היכל היה חייב במעקה.

אך לרש"י במו"ק דף ט' ע"א בד"ה אמה כליא עורב נראה דגג היכל היה משופע עיין שם, וא"כ לא היה ראוי להשתמש בו. וראיתי גם במלאכת שלמה שם במדות מ"ש מרגמ"ה שהגג היה משופע למעלה כמין כובע. ובתפא"י שמה [בועז אות ד'] כתב דע"כ צ"ל שהיה בגג מקום פנוי להלוך בין היתדות שנצרך כשירצו לתקן בדק הבית או לילך לשם לשאר תשמיש עיין שם שהאריך בזה.

ואולי לרש"י ודעימיה עשו את הגג משופע מהאי טעמא גופא דכיון דגגין לא נתקדשו יכולים לעלות עליו, ולא רצו בכך שכל המון בית ישראל יעלו לשם. ומ"מ כיון דעכ"פ נשאר איזה מקום שיכלו לעלות ולהשתמש אצטריך לרבות גג היכל ודו"ק.

⁷ ובשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן צא) כתב: לכאורה צ"ע דמה סברא הוא דגגין בלא מחיצות לא נתקדשו ואם רק עשו מחיצות מסביב ונקראו בשם עליות כבר חלה הקדושה גם עליהם, וגם צריך ביאור דאטו מפני זה שזכר הכתוב "עליותיו" מוכח שקדשו גם את העליות והרי אפשר שהיו צריכים אותו לצרכים אחרים אבל לא שיתקדשו בקדושת ההיכל, ותו דהא אי אפשר כלל לעליה בלא גג וא"כ פשוט הוא שגם הגג הוא בכלל תבנית האולם ומאת ד' ואפ"ה אנו אומרים דאין הגג קודש, וא"כ אמאי לא נאמר נמי דאע"ג שהצריך הכתוב לעשות עליות מ"מ אין העליות בכלל קדושת ההיכל, ודוחק גדול הוא לומר דהקדושה חלה רק על מקום שיש רצפה ולכן דוקא אם יש עליה חל על הקרקע שם רצפה משא"כ גג לא נקרא כלל בשם רצפה דמהיכ"ת נימא הכי דדוקא על רצפה הוא דחייל קדושה.

ולכן נלענ"ד דפשוט הוא דאם היו בונים עליה ע"ג ההיכל לאחר שכבר כלה שיעור הגובה של ההיכל המפורש בכתוב לא היה חל כלל על זה שם קדושה בין בגגין ובין בעליות, ונהפוך הוא דמסתבר שעליה המוקפת מחיצות קיל טפי מגג, אלא עיקר הטעם דאמרינן שהעליות נתקדשו, הוא משום דמפורש נאמר בדברי הימים ב' שגובה האולם הוא מאה ועשרים אמה, ועי"ש ברש"י דמה שמפורש במלכים שקומתו היתה רק שלשים אמה הוא רק עד התקרה שבפנים אבל עד הגג העליון שע"ג העליות היו שפיר ק"כ אמה, הרי דמפורש קרא הכתוב את כל הגובה הזה של ק"כ אמה בשם היכל, ולכן אמרינן דמיד שכשנתקדשה רצפת ההיכל פשטה תיכף הקדושה על כל שיעור הגובה הנ"ל, ואף אם נפסק הגובה באמצע ע"י זה שבנו בו עליות מ"מ אין הקדושה נפקעת משום כך, כיון שהכל בכתב מיד ד' ואף העליות הן בכלל קדושת ההיכל הואיל ולהדיא גילה הכתוב דכל מה שעד ק"כ אמה נקרא היכל, ונמצא לפי"ז דאין שום חילוק בין גגין ועליות, והא דעליות קדשי וגגין לא, הוא משום דעל הגג של העליות הרי הו"ל למעלה מהשיעור שנקרא בשם היכל משא"כ העליות הרי היו בתוך שיעור הגובה הקרוי בשם היכל.

⁸ הנה בגמ' בפסחים דף פה: איתא: אמר רב גגין ועליות לא נתקדשו איני והאמר רב משום רבי חייא כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא וכו'. ומבואר לכאן' כמש"כ התוס' שבועות (יז ב) ד"ה ואין שוחטין דגם לענין קדשים קלים אמרינן דגגין ועליות לא נתקדשו, דהא קרבן פסח הוא קדשים קלים ומ"מ לא נאכל על הגגות אי אמרינן דגגין לא נתקדשו.

אמנם הרשב"א (שו"ת ח"א סל"ב) נקט דקדשים קלים נאכלים על גגות העזרה דלא גריעי משאר העיר, ועי' באור שמח (בית הבחירה פ"ו) שתמה על הרשב"א מסוגיין.

וע"ש באור שמח שכתב דודאי מסתברא דלא שייך לומר לענין קדשים קלים דגגין לא נתקדשו, דהא ודאי דאוריר ירושלים נתקדש, וכלום יש שיעור לגובה הבתים, ואם יגביהו הבתים עד רום השמים מי לא קדוש כל האויר שבתוך הבית, ואיך יתכן דהקדושה תפקע ע"י הגג, ואינו דומה לעזרה שמצוה לבנות בית והכל בכתב ביד ה' עלי השכיל, ואסור להוסיף על הבנין, ומעיקרא לא הוקדש רק על גובה הגג.

וע"כ נדחק בביאור הסוגיא ור"ל דשאני קרבן פסח מאחר שנאמר בו בבית אחד יאכל, ושתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד צריכה כל חבורה לעשות היקף וכדמבואר בר"מ, ואם נאמר דלענין עזרה אין הגג בכלל הבית ה"נ לענין ב' חבורות שאכלו בתוך בית א' לא מתקיים בגג הא דבבית אחד יאכל, אבל פסח של חבורה אחת שפיר נאכל בגג, והא דהלילא פקע איגרא ע"כ בהרבה חבורות איירי מדפקע איגרי. ועע"ש.

וכתב האור שמח (שם) דמקשין העולם דאמאי לא הקשה הגמ' מהא דתנן לעיל (פא ב) דהנותר שורפין אותו בחצרותיהן "ובגגותיהן", דמבואר דגגות נתקדשו דהא מקום אכילתו הוא מקום שריפתו. וכתב דלפי מש"כ דודאי קדשים קלים נאכלים גם בגגות העיר, ושפיר נשרף בגג, והגמ' כאן לא הביאה דין גגות בקרבן פסח רק לענין ב' חבורות וכנ"ל.

וחתנו של האו"ש רבי אברהם לופטביר בשו"ת זרע אברהם (סימן ח) כתה נמי ליישב דברי הרשב"א ז"ל דיתכן עפ"י דברי המכילתא (בא פ"א) עד שלא נבחרה ירושלים היתה כל א"י כשרה למזבחות משנבחרה ירושלים יצאה א"י שנאמר השמר לך כו' כי אם במקום אשר יבחר ע"כ ומבואר מזה דהיכא דכתיב במקום אשר יבחר הכוונה ירושלים דוקא ועי' רלב"ג פ' ראה גבי פסח דכ' ובשלת ואכלת במקום אשר יבחר דהיינו ירושלים והמקדש יעו"ש והוא כדברי המכילתא. ולפי"ז ברור דאף לפי דברי הקרית ספר דאוכלין קדשים קלים במוק"ח היינו טעמא כהא דזבחים (נה א) דהוי מקום טהור כנ"ל וק"ל אינם צריכין ירושלים רק מקום טהור ממצורעים. אבל פסח דגזיה"כ דבעי מקום אשר יבחר דהוא ירושלים ודאי דאינו נאכל במוק"ח וזה ברור.

ולפי"ז נכונים דברי רשב"א ז"ל די"ל דשפיר גגין דירושלים לא נתקדשו בקדושת ירושלים רק דמ"מ אוכלין שם שהרי לא גרע ממוקף חומה דירושלים קדושת מוק"ח עלי' ובמוק"ח גם גגין נתקדשו לשילוח מצורעים והוי מקום טהור. אמנם הש"ס דפסחים פריך שפיר מפסח דאכלי בגגין דפסח דבעי מקום אשר יבחר שהוא ירושלים דוקא ואינן נאכלין במוק"ח א"כ איך נאכלין בגגין שאין עליהן קדושת ירושלים. [ועי' ראב"ד ריש תמיד דגגין ועליות דלא נתקדשו היינו בהני שנבנו קודם שהוקדש אבל גגין שנבנו אח"כ אינו מפקיע הקדושה יעו"ש ויש לעי' לפי"ז בד' רשב"א ז"ל ואכ"מ].

ועי' בחי' הגרז"ר בענגיס (ח"ב ס"א) שמיישב קושית העולם, עפ"י מש"כ התוס' לעיל (מט א) ב"ה ושורפו, דמדאורייתא אפשר לשרוף בכל מקום, דלפ"ז י"ל דרבנן לא החמירו בגגות, ועע"ש. וע"ע אריכות רבה בזה בס' אבן ישראל (הלכות בית הבחירה פרק ו). וע"ע יישוב לדברי הרשב"א בקהילות יעקב (סי' נו).

ובשיעורי ר' שמואל (מסכת מכות דף יב). אחר שדן בזה כתב שבעיקר דין אכילת קק"ל הבאנו במק"א שיטת המבי"ט הידועה בפ"ז מביהב"ח, שחידש דמעיקרא דדינא ראויות כל העיירות המוקפות חומה לאכילת קק"ל, כיון דחשיבי מחנה ישראל לשילוח מצורעים, והא דתנן בפ"ק דכלים דירושלים מקודשת משאר מוק"ח לאכילת קק"ל ומע"ש, היינו משום דלא משכח"ל אכילת קק"ל במוק"ח, דהרי יפסלו ביוצא תיכף כשיוציאם מחומת ירושלים. ומע"ש שאני דכתיב והבאתם שמה וגו' לא תוכל לאכול בשעריך וגו', דמשמע דאפי' במוק"ח א"א לאכול מע"ש, משא"כ בקק"ל א"צ אלא תורת מחנה ישראל וכמו במדבר שהיו נאכלין בכל מחנה ישראל עיין שם. ועפ"י דבריו כתבו לדון דאף אם גגי ירושלים לא נתקדשו בקדושת ירושלים מ"מ מתורת בתי ערי חומה מיהא לא נפקי, כמבואר בר"מ פ"ב משמיטה ויובל דהגגות ככתים בבע"ח, וממילא יהא אפשר לאכול שם קק"ל, ופסח שאני דבעי המקום אשר יבחר, יעויין בס' זרע אברהם" ס"ח סק"כ בזה

ד. דעת הראב"ד דהא דגגין ועליות לא נתקדשו היינו אותן גגין ועליות שהיי' באותו הפרק שנתקדשה העזרה. אבל מכאן ואילך כל מה שיעשה שום דבר באויר העזרה הכל קדוש⁹.

⁹ כ"כ בפירוש הראב"ד לתמיד (דף ל ב) אהא דאמרי' בסוטה (מ"א ב) לגבי הבימה של פרשת הקהל שהיה יושב עליה המלך וקורא, והא אין ישיבה בעזרה אלא למלכי ב"ד בלבד ומשני בעזרת נשים, וקשה דהא הבימה הו"ל כגגין ועליות שלא נתקדשו, ותי' הראב"ד שאפי' את"ל שהבימה היתה בנין קבע, מ"מ הגג שלה קדוש נשאר קדושת העזרה, שאפילו לרב דגגין ועליות לא נתקדשו, ה"מ אותן שהיו בשעה שנתקדשה העזרה, אבל מכאן ואילך כ"מ שנעשה באויר העזרה שום דבר הכל קדוש, דלאו כל כמיני' להפקיע הקדושה ע"י בנינו, שהאויר נתקדש עד רום הרקיע ע"ש. ועיין בס' זרע אברהם סימן ז מש"כ לפי"ז.

ובעיקר שיטת הראב"ד ראה בהערות הגרי"ש אלישיב למסכת פסחים דף פה: בהא דאמרו התם דהלילא פקע איגרא. דקשה להראב"ד דלעיל שסובר שגגות שבנו אחר קידוש שהם קדושים הא ודאי י"ל דגגות אלו נבנו אח"כ ומהי קושיית הגמ' ואפשר דכיון שאמר איגרא סתם משמע אף באיגרא שהיה קודם קידוש. אבל קשה דלעיל תנן שהיו שורפים הנותר בחצרותיהן וגגותיהן והא צריך לשרוף הקדשים דוקא במקום אכילתם כנ"ל מ"ט ע"א ואיך שרפו על הגגות וצ"ל דאע"ג שאין הגגות קדושים לאכול שם קדשים קלים אבל קדושים שיוכלו לשרוף שם נותר דהא מה שא"א לאכול שם הוא משום הפסק ואם ינטל הגג הרי האויר קדוש.

ובאמת שמצינו חבר לדברי הראב"ד הלא הוא הרדב"ז וכפי שציין דבריו בשו"ת בית שלמה (חלק אורח חיים סימן כח) שכתב: כתב הרדב"ז בתשובה (ח"ב סי' תרצא) לענין העליות הבנויות עכשיו סביב לבית המקדש, שאסור לכנוס בהן. וכתב וז"ל וא"ת כיון דגגין ועליות לא נתקדשו כו', למה לא יהיה מותר ליכנס עתה בכל העליות. דע דלא אמרינן דלא נתקדשו אלא העליות והגגות אשר היו בנויות בזמן שהיה קיים, אבל הגגין והעליות הבנויות עתה סביב למקדש, שמא בתוך אויר העזרה הם בנויות, או באויר הלשכות שהיו אז כו' ע"ש. הרי אף דקעת הם עליות, מכל מקום כיון שנבנו עתה תוך חלל האויר שנתקדש כבר, לא פקע קדושת האויר מה שנתקדש כבר. ובזה יש ליישב דברי התוס' (מכות יב ד"ה אילן) שהקשו כיון דגגין לא נתקדשו, איך אוכלין על אילן מעשר שני, ותירצו בתירוץ בתרא, וז"ל ועו"ל דמיירי אפילו באילן שענפיו מרובים ואויר ירושלים כירושלים ע"כ. וכתב שם בחידושי מהרש"א, וז"ל דלא אמרו דגגו לא נתקדש אלא באויר עזרה דלא הוי כעזרה, אבל הכא אויר ירושלים כירושלים ע"כ.

וכבר האריך המשנה למלך (שם בהלכות שגגות) לתמוה על המהרש"א וגם על התוס', חדא דהא מבואר שם בפרק כיצד צולין דאף בירושלים לא נתקדשו הגגין, ועוד דהא כתבו התוס' בשבועות דאויר העזרה ודאי כעזרה דמי, והם תמיהות חמורות. ולפי הנ"ל אפשר ליישב דברי התוס', דכוונתם בתירוצם הוא, דהא דקתני אילן שהוא לפני, מיירי באילן שגדל אחר שנתקדשה ירושלים, וכבר נתקדש האויר עד לרקיע, משום הכי אף שעתה מפסיק האילן בין אויר שלמעלה לבין הארץ, מכל מקום כיון שאויר הזה כבר נתקדש, לא נפקע קדושתיה. אמנם כד דייקנן שפיר נראה להיפך, דלא אמרינן אויר עזרה כעזרה דמי, אלא בזמן שהוא אויר העזרה, ולא מטעם דהאויר נתקדש אלא מטעם דכמונח דמי, כמו דאית ליה לר"ע בשבת קלוטה כמי שהונחה דמי, אף דלענין שבת לא קיי"ל כר"ע, משום דבשבת בעינן הנחה ממש, משא"כ בעלמא. וע"ע בשו"ת מנחת יצחק (חלק ז' סי' ח)..

ה. יש שנקטו שרק לגבי קדושת העזרה אמרי' דגגין ועליות לא נתקדשו, אבל לגבי קדושת ירושלים לא אמרי' כן, אלא גגין של ירושלים שפיר קדשו¹⁰.

¹⁰ הנה התוס' במכות (יב א) תמה על הא דמבואר במשנה במעשר שני (פ"ג) דאפשר לאכול מעשר שני על גבי אילן שבתוך ירושלים, דמאי שנא על גבי אילן מגגין, ותירצו דמיירי שם דוקא כשענפיו מועטין שאין בהן ארבעה דלא חשיבי. עוד תירצו דאזיר ירושלים כירושלים. ופירש המהרש"א דכוונת התוס' בתי' השני דדוקא בעזרה אמרינן גגין ועליות לא נתקדשו אבל בירושלים שפיר קדשו. והמשנה למלך (שגגות פי"א) תמה על המהרש"א מסוגין דפריך מהא דכזית פסחא והלולא פקע איגרא, דאיירי בגגין של ירושלים, דמבואר דגם גגין של ירושלים לא נתקדשו.

וכן בס' עוד יוסף חי (מסכת מכות דף יב.) כתב: תו' ד"ה אילן כו' עי"ל דמיירי באילן שענפיו מרובים ואזיר ירושלים כירושלים עכ"ל לכאורה נראה לפרש שלא אמרו גגין ועליות לא נתקדשו אלא בגגין ועליות של עזרה אבל גגין ועליות של ירושלים נתקדשו וכן פי' מהרש"א אבל זה אינו שהרי שם בכיצד צולין הקשו מהא דאמר רב משום ר' חייא כזיתא פסחא והלילא פקע איגרא מאי לאו דאכלי באיגרא ואמרי באיגרא ודחי לא דאכלי בארעא ואמרי באיגרא אלמא דאזיר ירושלים נמי לא נתקדש וראיתי בס' חק נתן שכתב וז"ל לכן נ"ל דכונת דבריהם כן הוא שר"ל הא דגגין לא נתקדשו היינו דהוו בשעה שקידשו שלא קידשו אלא עד התקרה אבל האזיר שהיה שם ודאי שנתקדש עד רום רקיעא ואם עשו אח"כ גגין ועליות או נטעו אילנות לאו כל כמיניהו לבטל קדושת האזיר שכבר נתקדש וז"ש ואזיר ירושלים כירושלים ר"ל שאין לו בטול ע"י תקרה וה"ה אזיר עזרה כן הוא כי דין א' להם עכ"ל ואינו נכון דא"כ מאי פריך מהא דכזיתא פסחא והלילא פקע איגרא לימא דהך איגרא נעשה קודם הקידוש וראיתי בחדושי הריטב"א למס' מכות שכתב וז"ל ואף על גב דאמרי' בכיצד צולין דעליות וגגין בירושלים לא נתקדשו ואין אוכלין שם פסחים ל"ק דבפסחים וק"ק שהחמירו בכך ולא במעשר הקל כן פי' בתוס' עכ"ל ומתוך זה נ"ל להגיה בדברי התו' ואזיר ירושלים כירושלים לענין מעשר הקל.

וכן ראיתי שכתב כזאת הערוך לנר שם שכתב: ואזיר ירושלים כירושלים. עיין במהר"ם שפירש דבריהם דנוף לא חשוב כגג אלא כאזיר, אכן לפי זה העיקר חסר מן הספר, ולכן לכאורה יותר היה נראה כפירוש המהרש"א, שכוונתם לחלק דדוקא גג העזרה לא נתקדש, אבל אזיר ירושלים נתקדש, אלא שכבר תמה המשנה למלך (פי"א מהל' שגגות ה"ד) על המהרש"א, שהרי מייתי בפסחים שם (פה ב) לענין ירושלים בפירוש ומייתי מהלל פקע איגרא, אלמא דסבירא ליה דגם גגי ירושלים לא נתקדשו והניח בצ"ע. וראיתי בריטב"א בשמעתין שכתב תירוץ בשם התוס' דדוקא לענין קדשים גגי ירושלים ועזרה לא נתקדשו, אבל לענין המעשר הקל שפיר נתקדשו ע"ש, ומדכתב כן בשם התוס' משמע שזה כוונת התוס' כאן ואתי שפיר:

והמהר"ם (מכות שם) כתב בכוונת התוס' דחלוק גג מענפי אילן [אבל לא ביאר חילוק זה וכדתמה בעיר הקדש והמקדש (ח"ב פ"ו)]. וכתב העיר הקדש והמקדש דאפשר דכוונת המהר"ם דשאני ענפי אילן שאין להם מעמד אלא מתנועעים, ועפ"ז הסתפק שם אי מותר ליכנס באזירון לאזיר שמעל מקום המקדש, די"ל דכיון שהוא מהלך הוא גרוע מענפי אילן שאינם מפסיקין קדושת ירושלים.

ובמנ"ח שם כתב שאפילו אם גגות ירושלים לא נתקדשו, ואין דינם כאזיר ירושלים שנתקדש, האילן הוא בכלל קדושת האזיר ואוכלים עליו קדשים קלים ומעשר שני גם כשענפיו מרובים, שגגין ועליות מקומות מיוחדים בפני עצמם הם, מה שאין כן אילן שעומד להיקצץ, שאין מקיימים אילנות בירושלים, ולכן אינו מקום בפני עצמו ובטל להאזיר.

ובירושלמי (פסחים ז ה"ב) נחלקו אמוראים: ר' חייא אמר גגות ירושלים קודש, שכן משלו משל: הפסח כזית וההלל משבר הגגים, שבני חבורה הנמנים על הפסח כשהם מרובים אין מגיע לכל אחד אלא כזית וההלל שהיו אומרים בשעת האכילה בקול המון רב שאכלו שם היה משבר את הגג, הרי שאכלו שם קדשים קלים, ור' ירמיה בשם ר' מיישא בשם ר' שמואל

ו. יש שזן לומר שבהר הבית נתקדשו הגגים והעליות בקדושת הר הבית¹¹.

ז. יש אומרים דהא דעליות וגגין בירושלים לא נתקדשו ואין אוכלין שם פסחים, רק בפסחים וקדשים קלים הוא שהחמירו בכך ולא במעשר הקל ושרי לאכלו בגגין ועליות¹².

ח. יש אומרים שבית אבטינס לא היה קדוש בקדושת העזרה כדי שהכהנים יוכלו לשמור ולישן שם, ולפיכך עשאוהו עלייה, שגגין ועליות לא נתקדשו¹³.

בר רב יצחק בשם רב אמר גגות ירושלים חול, והפסח היו אוכלים בבית וההלל בלבד היו אומרים על הגג. [ועי' תוספתא פסחים פ"ו: אוכלים אותו בחצרותיהן ובגגותיהן, ועי' תו"ש פ' בא סי' תרנה שצ"ל ובגגותיהן, ובתוספתא כפשוטה שם שקיים גי' ובגגותיהן].

¹¹ כ"כ המנחת חינוך (מצוה שסב) וז"ל: ודע לפמ"ש דבעזר' לא נתקדשו הגגים והעליות אפ"ל דבה"ה נתקדשו הגגים והעליות בקדושת ה"ה לפמ"ש דבעיר נתקדשו אפשר בהר הבית ג"כ א"כ יש להם קדושת ה"ה. גם נראה לפמ"ש דגגין דעזרה לא נתקדשו היינו לקדושה דעזרה אבל קדושת העיר עליהם אם נאמר דגגין בעיר נתקדשו א"כ נאמר דקדושת ה"ה יש עליהם דהם עומדים בה"ה רק קדושת עזרה אין להם אבל קדושת ה"ה יש עליהם ולא גרע מגגים דה"ה.

¹² כ"כ בחידושי הריטב"א (מסכת מכות דף יב.) וז"ל: והא דאמרין כנגד החומה ולפנים כלפנים. פירוש והמעשר נאכל שם, ואף על גב דאמרין פרק כיצד צולין (פסחים פ"ה ב') דעליות וגגין בירושלים לא נתקדשו ואין אוכלין שם פסחים, לא קשיא דבפסחים וקדשים קלים [הוא] שהחמירו בכך ולא במעשר הקל, כך פירשו בתוספות. וכ"כ בתוס' שאנץ.

ובשו"ת שבט הלוי (חלק ו - קונטרס הקדשים סימן ז) כתב שבדברי הריטב"א האלה מיושבים דברי הרמב"ם פ"ב ממע"ש הט"ז שהשמיט דהאי חומה בשורא ובר שורא כפסחים פ"ו וכבר עמד בזה הכ"מ שם, ובמנ"ח הקשה למה השמיט הרמב"ם לגמרי דין דגגין ועליות לא נתקדשו לענין מעשר, ובדברי הריטב"א הנ"ל הכל א"ש דיסבור באמת דלענין מע"ש לא נאמר כלל הלכה זאת דגגין ועליות לא נתקדשו.

אבל גוף דברי הריטב"א צריכים ביאור דאם נתקדשו בקדושת ירושלים א"כ לכל דבר נתקדשו ואם לא נתקדשו א"כ הרי הם חול וכלשון הירושלמי בפסחים שם דקאמר גגין חול, ועוד יש לדקדק לשון הריטב"א שכו' החמירו דמשמע דענין זה מדרבנן וזה לא מצינו.

ואמנם עם דברי הראב"ד הנ"ל א"ש דהריטב"א הנ"ל דמה דנבנה אח"כ מן הדין גגין ועליות קדושים, אלא דדעתו הגדולה דסתימת לשון רב בפסחים גגין ועליות לא נתקדשו משמע בכל זמן ומוכח זה מקושית הגמ' דזיתא פסחא והלילא פקע איגרא מאי לאו דאכלו באיגרא ומה קושיא נימא בגגין שנבנו אח"כ וזה באמת צ"ע על שיטת הראב"ד, ולזה דעת הריטב"א דלמעשה החמיר רב גם בנבנו אח"כ, אלא דגגין שהיו בשעת קדוש עזרה וירושלים לא נתקדשו מן התורה, ובשל אחר כך הרי הם חול מדרבנן, כדי שלא יאמרו גג זה מותר וזה אסור והיא גזרה קרובה מאד, ושפיר פריך מהאי דכזיתא פסחא והלילא, וא"כ נכון מש"כ הריטב"א דהאי גזרה החמירו רק בחמורים דהיינו פסח וקדשים קלים, אבל לא במעשר שני הקל כנלענ"ד בס"ד.

¹³ ר"ש חסיד ור' יצחק בר שמואל בראב"ד ריש תמיד.

וראה בתו"ד המקדש דוד (קדשים סימן ג) שכתב: ובעיקר לשיטת רש"י ז"ל דכ"ש מקדש ליפסל ביוצא, ואף להתוס' עכ"פ בדבר שאין בו קמיצה כגון מנחת כהנים ומנחת נסכים משקדשו בכלי נפסלים ביוצא, א"כ לפ"ז בקטורת משנתנה לכ"ש נפסל ביוצא והיינו משנתנה למכתשת, וראיתי להראב"ד פ"ק דתמיד (כ"ה ב) שבאמת כתב כן, והוכיח דבית אבטינס לא

ט. גג בית הפרוה היה בקודש בעזרה, ויש סוברים שגג זה היה גבוה מקרקע העזרה, שהבית היה בנוי על קרקע העזרה, ואף על פי שהגגות והעליות לא נתקדשו, בית זה נבנה אחר שכבר נתקדשה העזרה, ובשעת קידוש העזרה היה עדיין אויר שקדוש אף הוא, ואין בכח בנין של אחר כך להפקיע קדושתו, או שלא כל הגגות לא נתקדשו, והכל לפי הצורך, וגג בית הפרוה שהכהן הגדול הוצרך לטבול בו ביום הכפורים, קידשוהו¹⁴. ויש סוברים שגג בית הפרוה היה שוה לקרקע העזרה, ותוכו היה בנוי מתחת לקרקע העזרה, אלא שלא היה פתח מהגג לעזרה, ולכן הוצרכו למסבה שתעלה אל הגג מתחת לקרקע, ואף תוכו היה קודש, ואף על פי שמחילות לא נתקדשו מחילה זו היתה פתוחה לעזרה ומחילות אלו קודש¹⁵.

י. יש לעיין בהביא קדשים קלים לגגים ועליות אם נפסלו ביוצא¹⁶.

היתה עליה ממש דא"כ היתה הקטורת נפסלת שם ביוצא דגגין ועליות לא נתקדשו ע"ש, מיהו לפ"ז קשה דא"כ היתה הקטורת ג"כ נפסלת במסעות, דכל שנפסל ביוצא נפסל במסעות כדאמרינן בפרק שתי הלחם (צ"ה ע"א), ובהדיא מפורש בקרא פרשת במדבר (פרק ד' פסוק ט"ז) שהיו נושאים הקטורת במסעות, מיהו לפמ"ש תוס' שבועות (י"א א) דזה דמכתשת מקדשת הוא רק מדרבנן א"כ פסול יוצא הוא ג"כ מדרבנן, וא"כ לא קשיא ממסעות, אבל לרש"י שם משמע דהוי מדאורייתא, ואפשר דאף לרש"י דכלי מקדש ליפסל ביוצא וא"צ עבודה מ"מ אם צריך עוד קידוש כלי אין הכלי הראשון מקדש ליפסל ביוצא, וא"כ בקטורת דלאחר מכתשת צריך עוד לקדש בכ"ש ליקרב [ועיין בתוס' שבועות שם] אין המכתשת מקדשת ליפסל ביוצא.

¹⁴ ראב"ד תמיד פ"א.

¹⁵ תוס' יומא לא א ד"ה וכולן.

¹⁶ כתב הזרע אברהם (סימן ז אות ג): הנה יש לעיין למה דקיי"ל בפסחים (דף פה ב) גגין ועליות לא נתקדשו אם נפסל ביוצא אם הביא קדשים קלים לגגין ועליות.

ולפ"ז יש לעיין בהא דפסחים (דף יג ב) תני על גג האיציטבא. ולהנ"ל הא נפסלו ביוצא. דהא סטיו דבר קבוע היא וגגין ועליות הא לא נתקדשו ומה פריך שם ואמאי פסולות.

אמנם מצאתי בפירוש הראב"ד לתמיד (דף ל ב) שפ"י דהא דגגין ועליות לא נתקדשו היינו אותן גגין ועליות שהי' באותו הפרק שנתקדשה העזרה. אבל מכאן ואילך כל מה שיעשה שום דבר באויר העזרה הכל קדוש יעיי"ש.

ולפ"ז לק"מ מההוא דפסחים הנ"ל. ד"ל דהיי' מונחות על גג האיציטבא שנעשה אח"כ שלא בשעת קידוש העזרה. וגגין ועליות כזו קדושים כעזרה.

ומיושב בזה מה שהקשו בהא דתנן בפסחים (דף פא ב) נטמא מיעוטו שורפין אותן בחצרותיהן או על גגותיהן. והא שיטת רש"י ז"ל שם (דף כד ב ד"ה פסולי וכו') במקום אכילתן שם שריפתן אפילו בקדשים קלים. ואיך ישרפו על גגותיהן דהוי שלא במקום אכילתן דגגין ועליות הא לא נתקדשו. ולהנ"ל משכחת לה בגגין שנעשו אח"כ. [ובנחמיה ח' ויעשהו להם סוכות איש על גגו ובחצרותיהן וגו'. היינו לאכילת לחמי תודה וכה"ג. דגגין הא לא נתקדשו ולכך עשו ודו"ק.

יא. יש שכתב די ש לעיין לענין לאו דלא תטע לך כל עץ לפי"מ דקיי"ל גגין ועליות לא נתקדשו ולא קדוש רק למטה, א"כ למעלה אין איסור משום לא תטע כל עץ דלא הוה במקום הקדושה רק למטה¹⁷.

יב. יש שדן לומר דהוא הדין דגם בערי חומה לא נתקדשו גגין ועליות, ולכן כל דיני בתי ערי חומה, אינם חלים על הגגים ועליות. ועי' בהערה¹⁸.

¹⁷ כ"כ לדון הג"ר אברהם ריינהאלד ז"ל בעל מנחת אברהם בקובץ ברכת שלמה - כתר תורה (בנד"מ ע' 540):

¹⁸ בס' חשוקי חמד (מגילה דף י) כתב: כתב המנחת חינוך (מצוה שסב אות ט) דאם אמרינן שגגין ועליות לא נתקדשו גם בירושלים, נראה דהוא הדין דגם בערי חומה לא נתקדשו גגין ועליות, ולכן כל דיני בתי ערי חומה, אינם חלים על הגגים ועליות, כגון לענין שילוח מצורע, וגם לענין קריאת המגילה אפשר להסתפק בגגין ועליות. כלומר יתכן שגגין ועליות של ערים המוקפות חומה מאחר ולא נתקדשו בקדושת ירושלים קוראים בה את המגילה ביום י"ד, ואם כן יתכן ששני שכנים בבית אחד שבירושלים, התחתון יקרא בט"ו ושכנו בעל העליה יקרא ביום י"ד. וכעין זה כתב רש"י במגילה דף י ע"ב (ד"ה כל) שכל מקום שיש מסורת שהיתה לה חומה נוהגות בה כל המצוות הנוהגות בערי חומה, שילוח מצורע, וקריאת מגילה בחמשה עשר, והבית חלוט בה לסוף שנה, עכ"ל. הרי שרש"י דימה שילוח מצורע לקריאת מגילה.

אך בספר מנחת יחיד (ח"ב) הקשה על המנחת חינוך, דהא חייבים לקרות בגגין ועליות, מדין כל הסמוך ונראה דנדון ככרך, ולא גרע הדר בעליה מן הסמוך ונראה. ותירץ הגאון ר' דב לנדו שליט"א דיתכן שספיקו של המנחת חינוך מיירי בגג ועליה של ערים המסופקים, דהסמוך להם קורא ביום י"ד, כמבואר בביאור הלכה (סימן תרפח ד"ה או, והחזו"א חולק). ואם נאמר דגגין ועליות של הערים לא נתקדשו, בכה"ג השכן הדר בקומה תחתונה קורא מספק גם ביום ט"ו, ובעלי הגגין קוראים רק ביום י"ד.

ועוד אפשר לתרץ את קושיית המנחת יחיד, שיתכן שדברי המנחת חינוך מיירי כשדר בכפר שרואים בו רק את הגגין והעליות, ואינם רואים את הכרך עצמה, שאם נאמר שגגין ועליות נתקדשו, דינו כנראה וקורין בו בט"ו, כמבואר בשו"ע (סימן תרפח ס"ב) שהכפרים היושבים בה, אף על פי שאינם סמוכים קורין בט"ו, (ויעוין במשנ"ב שם סק"ו שיש חולקין בזה). אבל אם נאמר שגגין ועליות לא נתקדשו, אם כן אינו רואה אלא את הרואה, ולכן אינם קורין אלא בי"ד.

יג. יש שדן לומר דאי גגות ועליות לא נתקדשו, א"כ לכאורה עליות שבירושלים אפשר דמטמא בנגעים כי אין קדוש בקדושת ירושלים והעליות מטמאין בנגעים¹⁹.

יד. דנו האחרונים בנפחתה התקרה של ההיכל וקודש הקדשים אי שרי להזות²⁰. אך אם נפחתה גג העזרה שרי להזות²¹.

¹⁹ במנחת חינוך (פרשת מצורע מצוה קעז) כתב: --הנה מבואר בפסחים פ' כ"צ דגגות ועליות לא נתקדשו וע"ש בפירש"י דבין לענין ירושלים ובין לענין העזרה וע' ר"מ הבהב"ח והלכות מע"ש לכאורה עליות שבירושלים אפשר דמטמא בנגעים כי אין קדוש בקדושת ירושלים והעליות מטמאין בנגעים ע' ר"מ כאן אך באמת עיקר הטעם דירושלים אינו מטמא בנגעים מחמת דלא נתחלקה לשבטים ואינו קרוי אחוזתכם א"כ לא תלוי בקדושת ירושלים והאוויר של ירושלים ג"כ לא נתחלק וע' זבחים נ"ד מבואר כך התנו אוירא דבנימין וקרקע דיהודא וע"ש ברש"י ובתוס' א"כ יוכל להיות אף דאליבא למ"ד לא נתחלקה לשבטים מ"מ האוויר נתחלק וצ"ע ולא כ' כעת רק לזכרון ואי"ה אשנה פ"ז בל"נ. וע"ע בזה בשו"ת הרי בשמים (חלק ב מהדורא תניינא סימן ב).

²⁰ בהגהות מים חיים על הרמב"ם (הל' עבודת יוה"כ פ"ה הכ"ג) מביא מהרדב"ז: איכא למידק נפחתה תקרת ק"ק מהו שיזה הזאת היכל, נפחתה תקרת היכל מהו שיזה הזאת ק"ק. וי"ל דלא נקרא אוהל מועד אלא בזמן שכולו שלם כן נראה לי עכ"ל. והוא חידוש דינא.

והפר"ח תמה על חקירתו השני נפחתה תקרת היכל מהו שיזה בק"ק, שכיון שהזיות בין הבדים פרוכת ומזבח הזהב מעכבין זא"ז כדאי' במנחות (כ"ז ע"א), אם כן למאי נק"מ יזה בק"ק, דכיון שלא יוכל להזות בהיכל, הרי בין כך ההזאות מעכבין זה את זה וצ"ע.

ובס' ימי שלמה לרבי שלמה קמחי מחמי קושטא (הלכות עבודת יום הכיפורים פרק ה) כתב על קושיית המים חיים: ולענ"ד אי מהא לא קשיא דאיכא למימר כי קתני מתנה אחת מהן מעכבת וכן מעכבות זא"ז לאו ממקום למקום קאמר אלא בכל מקום בפני עצמו אם חיסר אחת מן ההזאות הניתנין לשם מעכב אבל אה"נ דהזאות דהיכל לא מעכבי אבית קה"ק שכל אחת כפרה בפני עצמה כן נ"ל לתרוצי מתני' אליביה דהרדב"ז ועיי"ש במנחות לרבינו בפי המשניות ודוק. אבל הא קשיא לי ממתני' דר"פ בית שמאי דתנן כל הניתנין על מזבח הפנימי אם חיסר מן המתנות לא כיפר ובברייתא איפליגו בה רבי מאיר ורבנן בדף מ"ב אי מפגלין בחצי מתיר אי לא ומבואר שם דלכו"ע כל המ"ג הזאות מתיר אחת הם חשובין אלמא דמעכבי אהדדי והדרא קושיית הפר"ח ז"ל לדוכתה ומהתימה איך לא רגש לבו מסוגיא זו המפורשת ועיין להרב חקרי לב ז"ל אור"ח הל' יוה"כ סי' קי"א, ולמאי דפשיטא ליה להרב ז"ל דקה"ק נמי נכלל בכלל אהל מועד קשה לי דמברייתא ביומא דף ס"א מוכח דקה"ק לא נכלל באהל מועד דת"ר וכלה מכפר את הקדש זה לפני לפני אהל מועד זה היכל וכו' וכן בדף נ"ו ת"ר וכן יעשה לאוהל מועד מה ת"ל וכו' עיין שם ודוק.

וכתב בחידושי הגרי"ז (מסכת זבחים דף מ): ור"ש האי באהל מועד מאי עביד ליה מיבעי ליה שאם נפחתה תקרה של היכל לא היה מזה. והאי קרא מיירי גם בחטאות הפנימיים, ומשמע דלגבי שאר דברים יש לו דין אהל מועד כגון קטורת או חטאות החיצונים. והנה בתו"כ פרשת ויקרא פרשת ד' איתא על הפסוק "וזרקו את הדם על המזבח אשר פתח אהל מועד", ולא בזמן פירוקו ולא בזמן שגללה הרוח את היריעה, הרי דגם לשאר מילי אין לו דין אהל מועד כשגילתה הרוח את היריעה, ונראה דשאני התם דמיירי במשכן דלא היה לו קדושת מקום כלל אלא קדושת מחיצה, וזהו חידושה דקרא דאף דקדושת עזרה לא בעי רק מחיצות ולא בעינן גג, דבהחצר הלא לא היה לה תקרה מלמעלה, אבל בהיכל אם נתגלתה היריעה של הגג כבר אין לו דין אהל מועד, דלקדושת היכל לא סגי במחיצות לבד, ובעינן שגם הגג יהיה שלם, וכ"ז הוא רק במשכן שלא היה לו קדושת מקום, אבל באהל מועד שבמקדש שיש לו קדושת מקום אפילו אם נפחתו המחיצות ג"כ מקריבין, דהא מקריבין אעפ"י שאין בית אי קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, וא"כ אפילו קדושת היכל לא נתבטלה עי"ז שנפחתה,

טו. אם נפחתה התקרה כשר להקטיר שם קטורת²².

טז. יש שחידש לומר בדין של נפחת התקרה שהוא דוקא בזמן שהבית קיים, דאז הוא דין בהבית דאם נפחתה תקרה של היכל לא היה מזה, אבל כשאין בית ליכא בכלל הדין הזה, דדוקא כשאיכא בית ואיכא תקרה יש דין של נפחתה אבל כשליכא בית וליכא תקרה ליכא גם דין של נפחתה²³.

אלא דלגבי הזאות חטאות הפנימיות לבד גילתה תורה דבעי שיהא הגג שלם ולא סגי בקדושת המקום לחוד אלא דבעי אהל מועד, ולכן לא היה מזה אם נפחתה התקרה אף דקדושת היכל לא נתבטלה, אבל לשאר מילי רק בקדושת ההיכל תלוי, ולכן אפילו נפחתה תקרת ההיכל היה המזבח כשר להקטיר קטורת, דלגביהו ליכא שום קרא וסגי בקדושת היכל.

והנה הרמב"ם כתב הך דינא דאם נפחתה התקרה לא היה מזה רק בדיני עבודת יוהכ"פ (בפ"ה הכ"ג), ובשאר חטאות הפנימיות לא הביא הך דינא, וכמו כן דינא דאם לא נתחנך המזבח בקטורת הסמים לא היה מזה, ג"כ מביא רק בעבודת יוהכ"פ (שם בהכ"ד), וצ"ע הטעם דהא עיקר קרא בחטאות כתיב, ונראה לומר בזה דהא כל דינא דנפחתה וכמו"כ במזבח שלא נתחנך אינו רק פסול להזאה, אבל לשאר מילי הוי מזבח מעליא, וא"כ נהי דבעי לדין הזאתו מזבח שנתחנך, אבל כיון דדין מזבח לו, לא גרע מזריקה שלא במקומו, אבל לגבי יוהכ"פ לא מהני זריקה שלא במקומו, דחוקה כתיב על כל עבודות היום ובעי מקומו לעיכובא, ולכן הביא הרמב"ם דין זה רק לגבי יוהכ"פ דבשאר חטאות יהא כשר מטעם זריקה שלא במקומו, [אמנם עדיין צ"ע דהא נפק"מ לענין הקטרת אימורים דאם הוי רק מדין שלא במקומו אין מקטירין האמורין]. אמנם הגר"ח אמר דגם לענין עבודת יוהכ"פ יהא דינא דשלא במקומו, וכן משמע בפירוש המשניות לרמב"ם בסוגיא דשלא במקומו (לעיל דף כו ע"ב), [א"ה, ועי' בחידושי הגר"ח על הש"ס יומא נב ע"ב], וביותר נראה לומר דאם יתן שלא במקומו יצא ידי חובת היום אפילו בהזאה אחת, ולא יצטרך למ"ג הזאות, דבשלא במקומו ליכא חילוק במתנות.

²¹ כן מבואר במשך חכמה (שמות כ"ו י"ד) דדוקא נפחתה תקרה של היכל וק"ק פסול, אבל אם נפחתה גגו של עזרה כשר, דבעינן דומיא דמשכן, שהאוהל מועד - ההיכל והק"ק היו עליו יריעות, והחצר - העזרה הרי לא היתה מכוסה.

וכתב עוד דלכן מבואר בפסחים (פ"ו ע"א) שגגין ועליות לא נתקדשו, חוץ מגגו של היכל, שגם זה דומיא דמשכן, שבמשכן שהחצר - העזרה לא היתה מכוסה, לא היו שם גגות ועליות לכן גגות ועליות של היכל לא נתקדשו, משא"כ בהיכל - אוהל מועד שהי' מכוסה, לכן גגו של היכל נתקדש.

²² עי' תוס' זבחים נט ב שאפילו בזמה"ז כשר להקטיר קטורת במקום המזבח.

²³ כ"כ בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י סימן א) שציין תחילה לדברי הרשב"א בחידושו לשבועות ד' ט"ז ע"א שחידש לנו בזה כלל חדש, דמקשה על ר' יהושע דאומר שמעתי שמקריבין אף על פי שאין בית, דהא שחיטת קדשים צריכא פתיחת דלתות וכדדרשינן אל פתח אהל מועד בזמן שהפתח פתוח ולא בזמן שהוא נעול, ומתרץ וז"ל: ויש לומר דהתם בזמן שהיה הבית קיים דאיכא פתח ואיכא דלתות עכ"ל. למדנו מדברי הרשב"א דס"ל דהדין של ראוי לפתח אהל מועד הוא דין בהבית, ולכן אינו אלא בזמן דאיכא בית שאזי איכא פתח ואיכא דלתות ולכן אז ישנו דין של בזמן שהפתח פתוח אבל בזה"ז שליכא בית קיים ליכא גם הדין של פתח פתוח, ובכזה מרומז גם בלשונו של המאירי בשבועות שם שכותב בלשון: מקריבין למקום בית המקדש ואעפ"י שאין שם בית בנוי ולא פתח אהל מועד וכו' עיין שם. ואם כן י"ל בפשיטות שגם הרמב"ם ס"ל בכזאת ולכן סתם לפסוק שחייבים בזה"ז בכל גוונא משום שחוטי חוץ.

וכתב דנרויח בהאמור לתרץ עוד קושיא שמקשים על הרמב"ם דבספר טל תורה על הש"ס מהגר"מ אריק ז"ל בזבחים ד' מ' כותב להקשות על הרמב"ם בפ"ו מבית הבחירה דפוסק דמקריבין כל הקרבנות אף על פי שאין בית, דהא עכ"פ חטאות הפנימיות שהזאתו בהיכל

א"א להקריב בזה"ז דהרי נפחת התקרה פסול, כדאיתא בזבחים שם, ומכ"ש בזה"ז שאין שם לא מחיצות ולא תקרה ונשאר בצ"ע. אבל לפי מה דחדית לן הרשב"א הנ"ל אין כאן מכ"ש, ויש לומר גם בדין של נפחת התקרה שהוא דוקא בזמן שהבית קיים, דאז הוא דין בהבית דאם נפחתה תקרה של היכל לא היה מזה, אבל כשאין בית ליכא בכלל הדין הזה, דדוקא כשאיכא בית ואיכא תקרה יש דין של נפחתה אבל כשליכא בית וליכא תקרה ליכא גם דין של נפחתה, ובדומה לדברי הרשב"א הנ"ל, וכאמור, נאמר שגם הרמב"ם ס"ל נמי בכזאת, וא"כ סרה מעליו גם קושיא זאת. ולא צריכים גם לדחוקי שדין נפחתה התקרה הוא דוקא בחטאת הפנימיות, וכדכותב לומר כן בספר טל תורה שם, וזאת בכדי לתרץ מה שמקשה שם דגם על מעלה בזה"ז קטורת ליכא לחיובא דהא בזה"ז ליכא היכל לא מחיצות ולא תקרה והו"ל כמקטיר בחוץ והיאך יתחייב בהקטרה בחוץ, וע"כ דמקום היכל ראוי להקטיר בו אף שאין תקרה ואין מחיצות ורק בחטאות הפנימיות גלי קרא מיותר דנפחת תקרה של היכל לא היה מזה כיעו"ש. אבל לפי דברינו הנ"ל אין צורך בחידושו של חילוק זה אלא בזה"ז ראוי הכל להקטיר וגם לרבות להקריב חטאות הפנימיות דמכיון דליכא היכל ליכא גם דין של נפחת התקרה שהוא דין בבנין האהל מועד וההיכל וכנ"ל.

וכתב שם שבלקוטי הלכות זבחים פ"ח בזבח תודה ד"ה שלמים, ראיתי שכותב לפרש דברי הרמב"ם שלכן ס"ל דמקריבין היום קרבנות על המזבח אף על פי שאין בית, מפני דכיון דההקרבה הוא נגד חלל של פתח מקום המקודש מקרי לפני פתח אהל מועד ולא נתמעט רק היכי שההיכל הוא סגור נגדו דלשון פתח משמע החלל של הפתח שיהא פתוח נגדו כפירש"י, ועפי"ז שדא נרגא דמ"מ נראה פשוט דעכ"פ אם על מקום ההיכל בנוי איזה בנין כמו שמצוי היום בעו"ה ממילא שוב אסור להקריב קרבנות על המזבח דהלא עכ"פ איננו שוב נגד חלל פתח אהל מועד. אלא דלאחר מיכן נירתע ממה שמצא להרשב"א בשבועות הנ"ז שתירץ דכל זה בשיש אהל מועד בעינן שיהיה נגד פתחו משא"כ כשאין בית, וכותב דלפי"ז תו אפשר דגם היום כשר ונשאר בצ"ע עיין שם. ונראה מוכח שהליקוטי הלכות ביאר ג"כ כוונת הרשב"א כדברינו הנ"ל שדין ראוי לפתח אהל מועד הוא דין בבית המקודש, וכשאין בית אין הדין הזה, אמנם לא נגע גם בדין נפחתה התקרה, אבל הסברא נותנת כדברינו האמורים דמכיון שכן תו אפשר לומר בכזאת גם בנוגע לדין נפחתה התקרה שהוא ג"כ דין בהבית וכל שאין בית מקודש בנוי ליכא גם לדין זה וכנ"ל [והנה אעפ"י שהליקוטי הלכות נגע מזה מה שבזה"ז נמצא המקום בידי זרים מ"מ לא העיר גם מזה שלא נקרא ראוי לפתח אהל מועד בגלל כן שהזרים יעכבו מלהקריב שם. ומשמע שהיה פשוט לו שבגלל כן לא מיקרי אינו ראוי. וראיתי בחזו"א קדשים בכורות סי' כ"ד שנטה לומר בדומה לזה לגבי דין דיחוי, שמה שאין בידיו מפני האויבים המעכבים לא מיקרי בשביל זה דיחוי אך לא קבע בזה מסמרות כיעו"ש].

²⁴ בבית יוסף אורח חיים סימן קנא ציין שכ' המרדכי בפרק קמא דשבת (סי' רכח) בשם רבינו מאיר איני יודע איסור גמור להשתמש בעלייה שעל גבי בית הכנסת כמו שכתב ר"י דאפילו גגין ועליות דעזרה לא נתקדשו מיהו יש ליזהר מלהשתמש שם תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם ומהרי"ק כתב בסימן קס"א בשם המרדכי ושמה דומה לעליות היכל שנתקדשו כדאמרינן בפרק כיצד צולין (פו). דמקדש מעט שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושה ומעין קדושת היכל עכ"ל. וע"ע בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ספר סיני וליקוטים סימן תעג).

ועיין למהרי"ט (ח"ב יו"ד סי' ד') שתמה, מנין לנו לדמות ולהשוות ביהכנ"ס להיכל, כי הטעם שהיכל נתקדשו בו גם הגגות, הוא משום שאמרו בגמ' (פסחים פ"ו ע"א) הכל בכתב וכו' אבל ביהכ"נ מנ"ל שתופס את אוירו כנגדו עד לרקיע שתאסר עליה שעל גביהם. ועוד דקדושת ביהכנ"ס למטה מקדושת ההיכל, שהרי קדושת הר הבית למטה מקדושת העזרה, ותנן בשלהי מסכת ברכות (ס"ב ע"ב) לא יכנס אדם להר הבית במקלו וכו', א"כ מסתייה שנדמהו לקדושת עזרה ולא לקדושת ההיכל, עכ"ד.

ואמנם קשה לומר שדעתו של המרדכי הוא דהוי ממש כהיכל. ועיין לשיירי כנה"ג (שם, הגב"י אות ג') שתמה למה הביא מרן הב"י את דברי מהר"י קולון בשורש קס"א והלא הם דברי המרדכי, עיין שם. ועיין בחקרי לב (מהדורא תנינא אור"ח סי' ה') שתירץ שסברת המהרי"ק

היא כסברא של מהר"ם, שנסתפק אם לאסור תשמיש בעלייה שע"ג ביהכנ"ס, ולא כפשטות דבריו של הר"י שאוסר (עיין שם בעמוד ח'). וע"ע אריכות רבה בזה בשו"ת מאמר מרדכי כרך ג חושן משפט סימן ו. וע"ע במור וקציעה סי' קנא.

עוד נציין שהגרשז"א בשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן צא) כתב להקשות ע"ד הביה"ל: הנה בבאה"ל סי' קנ"א סעי' י"ב ד"ה יש כתב דלהשתמש על גג ביהכנ"ס חמור יותר מלהשתמש בתוך עליה שע"ג ביהכנ"ס כיון שהוא חדר סגור, ולכאורה צ"ע דהא אף אי משוינן בהכנ"ס להיכל הרי מפורש אמרו בגמ' פסחים פ"ו ע"א דרק עליות שע"ג ההיכל נתקדשו משום דכתיב "ועליותיו" ולא גגין.

והאריך בזה ביתר שאת בשו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סימן קלח שכתב: אך זאת אתמה מאוד דהנה בשו"ע או"ח סוף סי' קנ"א סעי' י"ב כתב דיש להסתפק אם מותר להשתמש בעליות שע"ג בית הכנסת, ומבואר בב"י ובהגר"א דמקורו הוא מהמרדכי פ"ק דשבת דמספקי ל"י אם ביהכנ"ס דמי לקדושת העזרה דלא נתקדשו בה גגין ועליות או דמי להיכל עיין שם, וזה ודאי צ"ע שהרי ברור הדבר דגגי ביהכנ"ס לא קדשי כיון שהרי גם גג ההיכל אינו קדוש, וא"כ מה סברא הוא לומר דעי"ז שבנה עליה ע"ג הגג תחול כבר קדושה גם על הגג ויאסור בתשמישי חול, והרי לא נתכוין כלל לקדש את העלי' בקדושת ביהכנ"ס ונמצא דאי"ז שייך כלל לקדושת העליות שע"ג היכל שהתורה קדשתן וקראה אותם בשם היכל, משא"כ הכא אדרבה הרי עשה מעשה וניכר לכל שייחד את העליה רק לתשמישי חול ולא לקדושה וא"כ מה טעם יתקדש גם הגג מפני העמדת המחיצות שמסביב, ורק לענין זה יתכן דאפשר להשוות דין ביהכנ"ס לקדושת ההיכל כגון שבנו בתחילה ביהכנ"ס בשיעור גובה של עשרים אמה וחזרו אח"כ למעט את האויר שבפנים ובנו בו עליה כעי"ז שעושים עזרת נשים באמצע ביהכנ"ס (הנקרא גאלעריע), דבכה"ג אפשר דשפיר יש ע"ז קדושת ביהכנ"ס דחמיר טפי מעזרת נשים, כיון דכל מה שבתוך שיעור הגובה שהוקדש תחילה לביהכנ"ס הרי"ז שפיר דומה לעליות דהיכל.

שוב ראיתי דממש כעי"ז תמה גם המהרי"ט בח"ב סי' ד' וז"ל, ומיהו הא תמיהא לי מה ראה מהר"ם לדמותו לעליית ההיכל, חדא דעלית ההיכל שאני שהכל נקרא היכל כדתנן מאה אמה על מאה על רום מאה ובמקרא שבדברי הימים כתיב והגבה מאה ועשרים וקחשיב עשרים אמה של יסוד וכתב הכל בכתב מיד ד' עלי השכיל אלמא שיעור גובהו של היכל ברוח הקודש נמסר שיהי מאה אמה והכל נקרא היכל ואילו לא היתה שם הי' כל הגובה הזה קדושה אחת - הלכך לפי שנחלק במחיצה בין בית לעלי' לא ירד מקדושת ההיכל, אבל ביהכנ"ס מנ"ל שתופס את אוירו כנגדו עד לרקיע ושתאסור גם עליה שעל גביהן עכ"ל. אך קצת פלא על זה שלא זכר כלל להדגיש בקושיתו דהא תפ"ל שגם גג ההיכל אינו קדוש, גם ראיתי בשערי תשובה בסי' קנ"א ס"ק ט"ז, הובא במשנ"ב ס"ק מ' שם שמביא דהרמב"ם כתב בפאר הדור דאף שמותר לישן בעליה שע"ג ביהכנ"ס אבל במקום שמכוון נגד ארון הקודש אסור לישן או להניח כלי מלאכתו, ולפ"ז קשה דמנלן להחמיר כנגד הארון שבביהכנ"ס יותר מכנגד הארון וקודש הקדשים.

[המשנ"ב בבאה"ל שם כתב דלשטוח בגדים או פירות על הגג ודאי אסור וכל הספק הוא רק מפני שיש עליה, וא"כ רואים דעליה קיל טפי מגגין ולכאורה הוא להיפך מהגמ' אולם לדברינו ניחא.

וגם יש להדגיש דמבואר ברמב"ן ובר"ן [מגילה כ"ו ע"א] דקדושת ביהכנ"ס נלמד מסוכה שהוקצה למצותה ומשום זה מהני מכירה של ז' טובי העיר משום דהוי כסוכה לאחר שבעה, וגבי סוכה מפורש מבואר בגמ' בדף י' ע"ב דמותר לשטוח בגד ע"ג סכך הסוכה, ולכן נראה שהכל הוא רק על דרך דוגמא דמצד הסברא העליה לא קדשה וגם לא ניכר לכל, אך כיון שמצינן דוגמא בהיכל שגם העליות קדשי לכן יתכן דחשיב גם לענין ביהכנ"ס כבזיון].

אבל עכ"פ רבתה בי שמחה כשמצאתי במהרי"ט דמפורש כתב כמו שאמרנו דמה שקדשו העליות שע"ג ההיכל, הוא רק משום דגילה הכתוב דכל שיעור הגובה של ק"כ אמה נתקדש בקדושת ההיכל אבל לא משום דאיכא מעליותא בעליות טפי מגגין, וא"כ הרי שפיר צדקו דברי הרידב"ז שהרי פשוט הוא שגם בזה"ז לא פקעה כלל הקדושה מכל הגובה שנתקדש אז אף על פי שנפלו מחיצות, ואין להקשות דא"כ הרי עיקר חסר מן הספר ומה טעם לא הביאו

יח. יש שדן לומר דהדין של גגין ועליות לא נתקדשו בירושלים אינו משפיע על דין הישיבה המקודשת ואף אדם דלא גר בקומת קרקע ממש יש לו המעלה של ישיבה בירושלים²⁵.

כלל בגמ' פסחים הך קרא דהגובה מאה ועשרים אמה, דנראה פשוט שהגמ' סומך ודאי על פסוק זה רק רצה הגמ' להביא דמפורש רמז הכתוב שצריכים לעשות עליות ע"ג ההיכל ולא סתרי כלל קראי אהדדי.

ובס' חשוקי חמד (בכורות דף נג) הביא דיון אי שרי לפרוס על גג ביהכנ"ס קולטי שמש לייצור חשמל, כשחלק מהכסף יותן לביהכנ"ס.

תשובה כתב הבית יוסף (סימן קנא) וז"ל: כתב המרדכי בפרק קמא דשבת (סי' רכח) בשם רבינו מאיר, איני יודע איסור גמור להשתמש בעלייה שעל גבי בית הכנסת, כמו שכתב ר"י דאפילו גגין ועליות דעזרה לא נתקדשו, מיהו יש ליזהר מלהשתמש שם תשמיש קבוע של גנאי כגון לשכב שם, ומהרי"ק כתב (סימן קסא) בשם המרדכי ושמא דומה לעליות היכל שנתקדשו, כדאמרין בפסחים (דף פו ע"א) דמקדש מעט שלנו יש לנהוג בו מקצת קדושה ומעין קדושת היכל עכ"ל.

וכתב השו"ע (סי"ב) יש ליזהר מלהשתמש בעליה שעל גבי בית הכנסת תשמיש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם; ושאר תשמישים, יש להסתפק אם מותר להשתמש שם.

וכתב הביאור הלכה (ד"ה יש להסתפק) שכל מה שמתיר השו"ע שימוש על הגגין, היינו כשהגג סגור וזה לא ניכר, אבל לשטוח עליו בגדים לייבש או פירות, שהוא מקום גלוי לכל פשיטא דאסור, ומשנה שלמה היא (מגילה דף כח ע"א) דאפילו בחורבנו אין שוטחין על גגו פירות, ולענין שטיחת בגדים מוזכר בירושלמי בהדיא לאיסור.

ועל פי זה כתב בשבט הלוי (ח"ט סימן כח) שאסור להשים אנטנה על גג בית הכנסת כיון שהוא תשמיש קבוע ויש על הגג קדושה, ובפרט ענין של פרהסיה כזה ובודאי אסור לקחת עבור זה כסף לטובת בית הכנסת, דאסור לעשות רווחים מבזיון בית כנסת.

וגיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א הביא לזה ראייה מגמרא בכתובות (דף קו ע"ב) שאין משתכרין בשל הקדש, מאי טעמא אין עניות במקום עשירות. הרי שאין לעשות רווחים להקדש, כאשר זה גובל בבזיון בית הכנסת.

²⁵ האריך בזה בשו"ת ציץ אליעזר חלק יד סימן נב מאות ג והלאה.